

DOI: 10.32347/2076-815x.2020.74.285-297

УДК 721/728.3

Савченко Т.В.,

stv-26@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6902-392X,

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ТИПОЛОГІЯ БУДІВЕЛЬ ПОЛТАВИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Присвячено типологічному розвитку архітектури Полтави кінця ХІХ – початку ХХ століть. На період дослідження припадає інтенсивна економічна, культурна та соціальна еволюція міста, що безпосередньо вплинуло на розширення типології будівель. У ході аналізу передумов та факторів розвитку архітектури міста цього періоду виявлена залежність між економічним і культурним піднесенням та появою будинків нового функціонального призначення. На основі архівних, наукових, літературних джерел та натурних обстежень виявлені об'єкти досліджуваного періоду, проаналізовано їх функціональне призначення. Авторкою складено реєстр типів будівель в залежності від часу будівництва. Дана робота може бути використана в подальших дослідженнях архітектури Полтави кінця ХІХ – початку ХХ століть, стати підґрунтям для вивчення стильових та композиційних особливостей архітектури міста цього періоду.

Ключові слова: типологія; громадські та житлові будівлі; економічні політичні та соціально-культурні фактори; особняки; прибуткові будинки.

Постановка проблеми. Архітектура Полтави кінця ХІХ – початку ХХ століття являє собою історичну та культурну цінність місцевого та загальнодержавного значення. Будівлі дослідженого періоду локалізовані переважно в історичному центрі міста та становлять значну його частину, тому мають вагомe значення у формуванні сучасного міського середовища. Більшість з них відносяться до пам'яток архітектури та культури місцевого значення. Для вагомого обґрунтування рішень під час будівництва нових об'єктів в історичному центрі міста, реконструкції та адаптації архітектурних пам'яток до нових функціональних потреб необхідним є вивчення особливостей історичної забудови міста.

Починаючи з другої третини ХІХ століття у Полтаві з'явилося більше нових типів будівель ніж за всю попередню історію розвитку міста, а саме торговельно-фінансових установ, готелів, прибуткових будинків, освітніх, лікувальних та культурно-просвітницьких закладів. Вони створили нову типологічну систему, яка з часом розвивалася та ускладнювалася.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню типології будівель України кінця XIX – початку XX століття присвячено безліч наукових праць: Ю.В. Івашко [1], Т.В. Скібіцької [2], В.А. Ескарьова [3], О.Л. Моргун, С.М. Лінди, О.І. Сільник [4], Л.К. Поліщук та ін.

Архітектура Полтави кінця XIX – початку XX століть розглянута в працях Ю.С. Асєєва, О.Ю. Белявської, В.В. Вечерського [5], К.В. Гладиша [6], А.Ю. Дмитренка, Ю.В. Івашко [7], Г.О. Осиченко, В.І. Тимофійєнка, В.О. Трегубова, В.М. Ханка, Ю.З. Цирюльника, В.В. Чепелика [8], В.Є. Ясієвича та ін. Дані дослідження переважно присвячені висвітленню загальних питань розвитку архітектури Полтави цього періоду або певним об'єктам. Детальний аналіз стану вивчення архітектури міста в заявлені часи наведено у відповідній публікації авторки [9]. Окремим типам будівель міста присвячені наукові праці: Л.С. Шевченко (особнякам) [10], Н.Є. Новосельчук [11] (громадським будівлям). Системного дослідження типології будівель Полтави кінця XIX – початку XX століть на даний час немає. Чітко не виділені фактори впливу на появу будівель нового функціонального призначення, тому є необхідність у дослідженні цього питання.

Метою публікації є виявити типологічні різновиди будівель Полтави кінця XIX – початку XX століть та дослідити фактори впливу на збільшення кількості типів їх функціонального призначення.

Основна частина. Розвиток капіталістичних відносин та промислова революція сприяли енергійній розбудові міст, особливо великих торгово-промислових центрів. За кілька пореформених років Полтава перетворилася на торговельно-промисловий центр губернії. За рахунок залучення селян до промислового виробництва, спостерігався інтенсивний приріст населення, яке з 1861 до 1917 рр. збільшилося більше ніж у двічі (з 29 502 до 60 131 осіб) [12]. Відбулися помітні зрушення в соціально-економічному розвитку міста. Цьому сприяли перенесення до Полтави Іллінського ярмарку (1852 р.) та будівництво залізничних доріг Харків-Кременчук (1871 р.), та Полтава-Київ (1901 р.). Значну роль у прискореному розвитку міста відіграло земство як орган місцевого самоврядування. Розквіт та піднесення в суспільно-політичному, економічному та соціально-культурному житті позначилися на архітектурі міста та створили умови для появи нових типів будівель житлового та громадського призначення, які помітно змінили архітектурне обличчя Полтави.

Найбільш повно типологічне різноманіття архітектури України на межі XIX й XX століть досліджено в праці В. Ясієвича [13]. Тому, тут використано запропоновану ним типологічну класифікацію житлових та громадських будівель. Поява та розвиток кожного окремого типу будівель тісно пов'язані з економічним та соціально-культурним розвитком міста.

Центральна частина м. Полтава в кінці XIX – початку XX століть забудовувалася в першу чергу *громадськими будівлями*, які досить часто мали виконували роль композиційних акцентів в об'ємно-просторовій структурі міста. Типологічне різноманіття громадських будівель покликане задовольнити всі економічні, культурні та соціальні потреби тогочасного суспільства (рис. 1).

Щодо *адміністративних будівель*, то утворення земських установ як виборних органів місцевого самоврядування сприяло появі їх нового типу – губернських земських управ. Перший будинок земської управи був зведений за проектом Ф.М. Вержбицького у 1874 році [14]. Наприкінці XIX ст. ця будівля виявилася замалою для потреб земства, тому в 1908 р. було збудовано нову – будівлю Полтавського губернського земства за проектом В.Г.Кричевського в українському модерні. Будинок мав велике містобудівне значення в організації простору в історичному центрі міста, так як став його архітектурною домікантою. Крім того, він мав перемістити центр суспільного життя Полтави з російської Круглої площі на Петровську, перед українським губернським земством, що мало і вагоме ідеологічне значення.

З розвитком капіталу в кінці XIX – початку XX століття починається інтенсивне будівництво *фінансових установ* – банків та акцизних товариств. У Полтаві того часу було побудовано чотири банкові установи: Державний банк на вулиці Соборності (1897 р., арх. О. Ширшов); Земельний банк на проспекті Першотравневому, 10 (1901 р., арх. О. Ширшов); Дворянський і селянський банк по вул. Соборності, 39 (1906-1909 рр., інженер С. Носов, арх. О. Кобелєв); Російський банк зовнішньої торгівлі на вулиці Соборності, 17 (1912 р., арх. М. Стасюков, інженер С. Носов). За своїм архітектурним вирішенням, це були одні з найкращих будівель міста.

Інтенсивне економічне зростання та збільшення товарообігу позитивно вплинули на розвиток *підприємств торгівлі*. Значну роль в оптовій і роздрібній торгівлі відігравали ярмарки. У цей час у Полтаві діяло 4 ярмарки – два місцевого й два загальноукраїнського значення — Нікольський та Іллінський (другий за значенням у Росії й перший на півдні Імперії). Це сприяло інтенсивному будівництву торгових рядів. Швидкі темпи будівництва вплинули на їх якість, тому на початку XX ст. більшість із них були розібрані (окрім кам'яних, зокрема — магазину С. Токаревої (вул. Небесної Сотні, 9/17). На початку XX ст. на їх місці побудували нові житлові та громадські будівлі, на перших поверхах яких були розміщені торгові установи. Дуже часто над магазинами розташовувалось житло їх власників. Такий прийом був досить розповсюдженим та економічним в епоху капіталізму. Окремо стоячі двоповерхові магазини, які з'явилися у великих містах України, в Полтаві не

були розповсюдженні із-за провінційності міста та меншого товарообігу в порівнянні з Києвом, Харковом та Одесою [13].

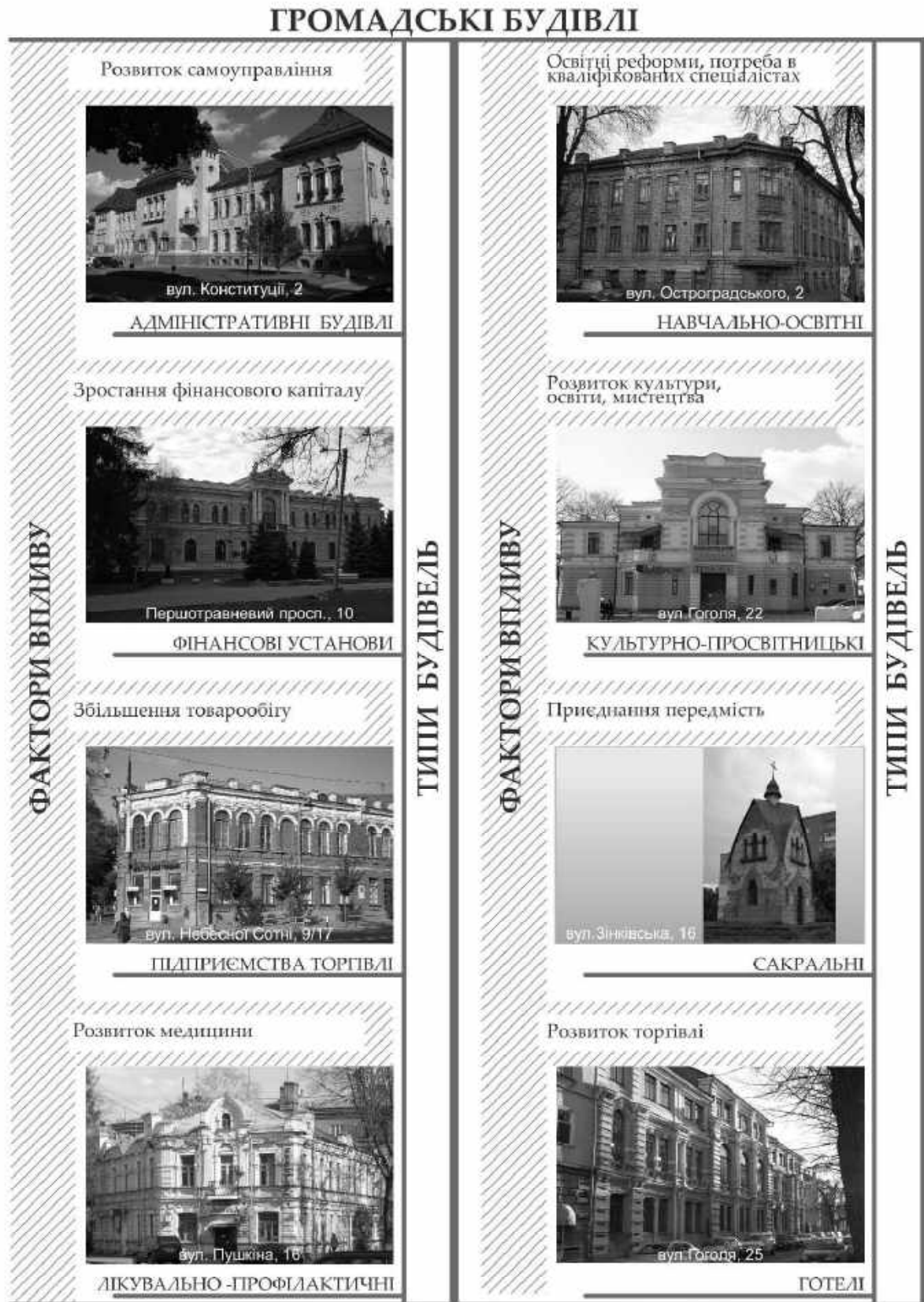

Рис. 1. Фактори впливу на розвиток типології громадських будівель

Пожвавлення торгівлі викликало потребу в будівлях для тимчасового проживання людей, які приїздили до міста. З економічним та культурним розвитком Полтави виникла необхідність у спорудженні *готелів* для проживання гостей міста: готелі Вороб'їова (вул. 1100-річчя Полтави, 4), Сабіна (вул. Європейська, 6, кін. XIX ст.), Гранд – Отель (вул. Соборності 29/15, поч. XX століття) „Магнолія” (вул. Гоголя, 25). Вони розміщувалися в центральній частині міста.

Освітні реформи (безстановість школи, можливість відкривати школи громадським організаціям та приватним особам) та потреба в кваліфікованих кадрах сприяли розвитку освіти та необхідності у *навчально–освітніх закладах*. На межі XIX-XX ст. помітно зростає кількість навчальних закладів та з'являються нові типи освітніх установ. В цей час у Полтаві побудовано жіноче єпархіальне училище, 1894 р. вул. Сковороди, 1/3 (тепер – навчальний корпус Полтавської державної аграрної академії). Воно було побудоване поряд з Полтавською духовною семінарією і призначене для виховання дружин священників та ігумень монастиря.

Найпрестижнішими закладами середньої освіти були класичні гімназії: Чоловіча гімназія з дворянським пансіонатом, 1903 рік, вул. Остроградського, 2 (нині Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка); низка жіночих гімназій: В.П. Ахшарумової-Бельської заснована в 1904 році, вул. Шевченка, 14 (нині ліцей №1); М.П. Павелко (1907 р., майдан Незалежності, 3), Н.О. Старицької (1908 р., вул. Остроградського, тепер на цьому місці гімназія № 6 та новий корпус педуніверситету), О.П. Вахніної (1909 р., на перехресті вул. Шевченка і Котляревського, тепер – видавництво і друкарня), В.А. Морозовської (1916 р., вул. Рози Люксембург, 34) [15].

Розвивається мережа реальних та ремісничих училищ: Олександрівське реальне училище по вул. Пушкіна, 83а (1879 р., арх. Т.Я. Гардасевич, зараз – Полтавський політехнічний коледж); П'ятикласне земське ремісниче училище по вул. Пушкіна, 56 (1897 р., нині коледж харчових технологій); єврейське училище Талмуд Тора (вул. Шолом-Алейхема, зруйноване); Полтавське комерційне училище О.О. Байєра по вул. Шевченка, 19 (1900 р., ЗОШ №4).

Спорудами нового типу були будівлі земських шкіл. У 1903-1905 рр. в Полтаві збудовано школу ім. І.П. Котляревського за проектом архітекторів Е.Н. Сердюка та М.Ф. Стасюкова. (зруйнована в 1943 році).

Набуває розвитку музична освіта. В 1896 році відкриваються музичні класи Ф. Базилевич по вул. Пилипа Орлика, 44 (знесена в 2015 році). У 1903 р. почало діяти Полтавське музичне училище, яке спочатку було розташоване в будинку на розі вулиць Небесной Сотні та Котляревського, а з 1916 – у

спеціально спорудженій за проектом арх. Т.Я. Гардасевича триповерховій будівлі на вул. Пушкіна, 30 (тепер Палац дитячої та юнацької творчості) [15].

Розвиток культури, освіти, науки та мистецтва вплинули на формування *культурно-просвітницьких закладів*, у тому числі й нового типу громадських будівель – народних аудиторії (просвітницьких будинків), бібліотек, музеїв, кінотеатрів. В Полтаві за сприянням М. Коцюбинського, П. Мирного, В. Короленка був відкритий в 1901 р. Просвітницький будинок імені М. Гоголя (нині кінотеатр «Колос» вул. Гоголя, 22, арх. А. Трамбицький). Будівля мала велику глядацьку залу з ложами, балконами й оркестровою ямою. Їх головною функцією була організація дозвілля робітників. Тут проходили театральні вистави, діяв Полтавський музично-драматичний гурток (1911-1918 рр.). Поряд із ним зведена просвітницька будівля з бібліотекою, земським краєзнавчим музеєм та книжковим складом (нині будівля Полтавського архіву на вул. Пушкіна, 18/24, арх. О. Зинов'єва). На початку ХХ ст. у місті діяли кінотеатри «Ампір» на вул. Соборності, 28; «Колізей» на вул. Соборності, 27; «Петеграф» на пл. Конституції, 3; «Палас» та «Рекорд». Ці будівлі не збереглися.

Приєднання колишніх передмість до нової межі міста сприяло появі *сакральні споруд*, які доповнювали сформовану систему храмових доміант. У досліджуваний період були побудовані: церква Різдва Пресвятої Богородиці, 1896 – 1899 рр., на Подолі (зруйнована), Святотроїцька церква на Сінній площі, 1894 р., Макарівська церква по вул. Лялі Убийвовк, 2а, 1903 р. (колишне передмістя Кобищани) та Покровський храм на Павленках, 1903 р. (зруйнований, нині на його місці Павленківський парк) [14]. До урочистостей з нагоди 200-річчя Полтавської битви на місці селянського табору збудовано меморіальну каплицю (вул. Зінківська, 16а, 1914 р., арх. І.А. Кальбус). Значний відсоток єврейського населення вплинув на появу в Полтаві синагог. За період дослідження їх було збудовано дві: Кравцівська синагога у пер. Романа Шухевича (зруйнована в 1943 р.) та Лікарняна синагога по вул. Єропейській, 34 (частково збереглася, перебудована після війни).

На межі ХІХ та ХХ століть почали більше уваги приділяти охороні здоров'я та розвитку медицини. З'являються спеціалізовані *лікувально-профілактичні установи* за типом хвороб та класовою приналежністю пацієнтів; лабораторії, благодійні товариства. До таких закладів відносяться: військовий шпиталь; психіатрична колонія (розташована за межами тогочасного міста); єврейська лікарня по вул. Фрунзе, 43; богадільня Молдавського.

Зі зростанням населення міста гостро постає питання у збільшенні кількості *житлових будівель*. До середини ХІХ ст. основну масу житлового фонду міста складали мазані одноповерхові будівлі, які вже на той час

перестали задовольняти потреби суспільства. З розвитком капіталізму постає питання про збільшення щільності та висотності забудови центральної частини міста, оскільки ціни на земельні ділянки в цій частині значно зросли.

Розповсюдженим типом міського житла заможного населення став *особняк*. У забудові Полтави міські особняки на рівні з іншими типами будівель сформували композиційно – просторове середовище центральної частини міста. Архітектурне вирішення особняків представлене найрізноманітнішими стильовими напрямками, які відображали вподобання їх власників. Вони були виконані за індивідуальними проектами, тому не були схожими один на одного. Прикладами даного типу забудови є особняки: А. Глейзера (вул. Соборності, 3; 1903 р.), Н. Бахмутського (вул. Пилипа Орлика, 15; 1906 р.), Нев'янта (вул. Соборності, 8; 1912р.), Лук'яновича (вул. Гоголя, 9; 1906 р. арх. Весселі), Трофименка (вул. Кричевського, 11), В. Веселлі (вул. Котляревського, 8; 1910 р.), Петраша (вул. Стрітенська, 20, поч. ХХ ст.) особняк по вул. Короленка, 2 (поч. ХХ ст.) та інші. Зустрічалися випадки, коли на першому поверсі особняка розташовувалися лікувальні заклади, як у будинку лікаря Гуревича по вул. Стрітенській, 35 (1905р. арх. П. Клейн).

Серед купців та торговців набув поширення тип багатоквартирного будинку з магазинами або побутовим обслуговуванням на першому поверсі. Такі будинки були розташовані біля тогочасного Новоселівського ринку по вул. Шевченка, 27, 29, 37/2, 41, 58, 62 та ін. Їх власники проживали на другому поверсі цього ж будинку. Типовим житлом для робітників були одноповерхові бараки казарменого типу, розміщені на околицях міста. Для проживання службовців, майстрів, технічного персоналу були призначені блоковані та окремо стоячі одноповерхові дво-, чотириквартирні будинки. Вони були розміщені ближче до центру міста (вул. Короленка, 28; пров. Заїзджий, 1; вул. Пушкіна, 115; вул. Оксани Мешко, 44; вул. Шевченка, 16 та ін.).

Типологія житлового будівництва кінця ХІХ – початку ХХ століть досить різноманітна та тісно пов'язана зі станом суспільства (рис. 2). У цей період характерним типом житла стає багатоквартирний *прибутковий будинок*, типова форма міського житла за часів капіталізму. Такий тип будівель у місті набув розповсюдження внаслідок поширення принципу вкладання капіталу в житлове будівництво [13] та можливості домовласникам отримувати прибуток з власної нерухомості. У Полтаві з'явилися триповерхові прибуткові будинки: С. Когана по вул. Котляревського, 30 (1905 р., арх. В.Л. Весселі); Зеккеля по вул. Небесної сотні, 14/18 (1906 р., арх. В.Л. Весселі); Леща по вул. Гоголя, 19 (1905 р., арх. П. Клейн); Заславського по вул. Стрітенській, 49 (1913 р.); кравця Самойловича по вул. Пушкіна 24/10 (1913 р. арх. П. Клейн); адвоката Перцовича по вул. Пушкіна, 40 (1890 р.);

купця Я. Сатановського по вул. Пушкіна, 6а (1912 р.); прибуткові будинки по вул. Стрітенській, 19а, 27 та інші.

Рис. 2. Фактори впливу на розвиток типології житлових будівель.

Як показали результати дослідження, будівельний бум у Полтаві тривав до початку революції 1917 року. За цей період було забудовано історичну частину міста та повністю сформовано його інфраструктуру. Шістдесят відсотків від загальної кількості збережених будівель цього періоду становлять житлові, решта – громадські різного функціонального призначення (рис. 3).

Висновки. Кінець XIX – початок XX століття був періодом інтенсивної розбудови м. Полтава. Політичні реформи, розвиток промисловості, економічне зростання, культурно-соціальний розвиток сприяли появі будівель нового функціонального призначення. В першу чергу місто забудовувалося громадськими будівлями, які забезпечували всі сфери суспільного життя — адміністративними, фінансовими, торговими, просвітницькими, освітніми, лікувальними закладами та установами. Їх типологічні різновиди залежали від економічних, політичних, соціальних та культурних факторів. Поряд із громадськими будівлями інтенсивного розвитку набуло житлове будівництво. Типологія житла відображала стану структуру тогочасного суспільства.

ТИПИ БУДІВЕЛЬ			КІЛЬКІСТЬ			ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ
			1890 - 1900	1900 - 1910	1910 - 1917	
ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ	ПРИБУТКОВІ БУДИНКИ		4	7	11	22 / 16%
	ОСОБНЯКИ		6	24	9	39 / 30%
	ЖИТЛОВІ БУДИНКИ З ТОГОВЕЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ	 <small>Фотодержавний архів Київського містобудування</small>	6	11	1	18 / 14 %
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ЖИТЛОВИХ БУДІВЕЛЬ			16 / 12%	42 / 32%	21 / 16%	81 / 60%
ГРОМАДСЬКІ БУДІВЛІ	АДМІНІСТРАТИВНІ БУДІВЛІ			1		1 / 1%
	ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ		2	2	1	5 / 4%
	ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ		3	2		5 / 4 %
	НАВЧАЛЬНО- ОСВІТНІ		6	6	1	13 / 10%
	КУЛЬТУРНО- ПРОСВІТНИЦЬКІ			7		7 / 5%
	САКРАЛЬНІ			1	1	2 / 1,5%
	ЛІКУВАЛЬНО ПРОФІЛАКТИЧНІ		2	2		4 / 3%
	ГОТЕЛІ		3	1	1	5 / 4%
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЕЛЬ			16 / 12%	32 / 24%	4 / 3%	52 / 40%
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ			32 / 24%	74 / 57%	25 / 19%	131 / 100%

% відсоток від загальної кількості будівель

* https://tools.wmflabs.org/heritage/api/api.php?action=search&format=html&sr=country=ua&sflang=uk&sid=53-101-0622&props=image%7Cname%7Caddress%7Cmunicipality%7Clat%7Clon%7Cid%7Ccountry%7Csource%7Cmonument_article%7Cregistrant_url

** <https://makariy-sob.church.ua>

Рис. 3. Типологічні різновиди об'єктів дослідження

Характерним, особливим типом житла для став прибутковий будинок. Будівлі досліджуваного періоду й зараз складають значну частину центральної частини міста.

Інтенсивне будівництво та поява будинків нового функціонального призначення сприяли стильовому та композиційному розвитку архітектури Полтави кінця ХІХ – початку ХХ століть. Вирішення нових типологічних та функціональних задач стимулювало архітекторів до пошуку методів та засобів організації архітектурної форми, стильових рішень будинків. Саме ці питання ляжуть в основу подальших наукових публікацій авторки.

Література.

1. Івашко Ю.В. Основи стилеутворення модерну в архітектурі України (кінець ХІХ – початок ХХ століття): дис. ... д-ра архітектури: 18. 00. 01. К., 2013. 416 с.
2. Скібіцька Т.В. Прибутковий будинок як провідний архітектурний тип у забудові міст України кінця ХІХ -початку ХХ ст. *Теорія та історія архітектури*. К.: НДІТІАМ, 1995. С. 105—117
3. Ексарева Н.М., Ексарев В.А. Феномен архітектурной благотворительности и зарождение жилья нового типа в Одессе, в конце ХІХ в. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К.: КНУБА, 2020. Вип. 56. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.323-334>
4. Сільник О.І. Розвиток архітектури прибуткових будинків Львова 1772 - 1918 рр.: автореф. Дис ... канд. наук: 18.00.01. Львів, 2008. 20 с.
5. Вечерський В.В. Пам'ятки архітектури та містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фото фіксації. К.: Видавничий дім А.С.С., 2005. 586 с.
6. Гладыш К.В., Цирульник Ю.З. Полтава. Памятники еврейской культуры: историко-архитектурный очерк. Полтава, 1995. 88 с.
7. Івашко Ю.В. Ніколаєнко В.В. Об'єкти модерну Полтави в архітектурній спадщині модерну України. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К.: КНУБА, 2015. Вип. 41. С. 86 – 90
8. Чепелик В.В. Український архітектурний модерн. / упор. З. В. Мойсеєнко-Чепелик. К.: КНУБА, 2000. 378 с.
9. Савченко Т.В. Аналіз стану вивчення архітектури Полтави кінця ХІХ- початку ХХ століть в історичних та наукових джерелах. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. К.: КНУБА, 2019. Вип. 54. С. 64-79.
10. Шевченко Л.С. Об'ємно – просторова організація полтавських особняків ХІХ – на початку ХХ ст. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. Харків: ХДАДМ, 2010. Вип. 1. С. 107 – 110.

11. Новосельчук Н.Є. До питання проектування будівель фінансових установ в Україні на межі ХІХ – ХХ століть. *Проблеми теорії та історії архітектури*. Одеса: ОДАБА, 2013. Вип. 13. С. 136 – 140.
12. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. / голов. редкол.: П.Т. Тронько (голова) та ін. К.: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1967-1974. Полтавська область / редкол. тома: Буланій І.Т. (голова) та ін. 1967. 1028 с.
13. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже ХІХ–ХХ вв. К.: Будівельник, 1988. 184 с
14. Карюк М.В., Белявська О.Ю., Дмитренко А.Ю., Негай Г.А. Архітектори і місто: монографія / уклад. та ред. Белявська О.Ю. Полтава: ТОВ «Асмі», 2018. 187 с.
15. Полтавщина: енциклопедичний довідник / за ред. А.В.Кудрицького. К.: УЕ, 1992. 1022 с.

Савченко Т.В.,
Национальный университет «Полтавская политехника
имени Юрия Кондратюка».

ТИПОЛОГИЯ ЗДАНИЙ ПОЛТАВЫ КОНЦА ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКА.

Статья посвящена типологическому развитию архитектуры Полтавы конца ХІХ - начала ХХ веков. На период исследования приходится интенсивный экономический, культурный, социальный развитие города, что непосредственно повлияло на расширение типологии зданий. В ходе анализа предпосылок и факторов развития архитектуры города исследуемого периода, выявлена зависимость между экономическим и культурным подъемом и появлением зданий нового функционального назначения. На основе архивных, научных, литературных источников и натурных обследований выявлены объекты исследования, проанализировано их функциональное назначение и составлен реестр типов зданий в зависимости от времени строительства. Данная работа может быть использована в дальнейших исследования архитектуры Полтавы конца ХІХ - начала ХХ веков и стать основой для изучения стилевых и композиционных особенностей архитектуры города исследуемого периода.

Ключевые слова: типология; общественные и жилые здания; экономические и социально-культурные факторы; особняки; доходные дома.

Tetiana Savchenko,
National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnics».

TYOLOGY OF BUILDINGS OF POLTAVA IN THE LATE 19TH - EARLY 20TH CENTURY.

The article is devoted to the typological development of Poltava architecture of the late 19th - early 20th centuries. The study period includes intensive economic, cultural and social development of the city, which directly influenced the expansion of the typology of buildings. First of all, the city was built up by public buildings, which provided all spheres of public life -administrative, financial, commercial, educational, medical institutions and establishments. Their typological varieties depended on economic, political, social and cultural factors. Thus, the development of the economy contributed to the spread of financial and commercial institutions. The revival of cultural and social life led to the emergence of educational buildings, theaters, libraries. The development of education has influenced the creation of an extensive system of educational institutions. Local self-government demanded new administrative buildings. In parallel with public buildings, dwelling has developed intensively. Its typology reflected the class structure of society. A mansion became a common type of urban housing for the wealthy. In the development of Poltava, town mansions on a par with other types of buildings formed a compositional - spatial environment of the central part of the city. A characteristic, special type of housing for became an apartment house. The buildings of the late 19th and early 20th centuries still make up a significant part of the central part of the city. On the basis of archival, scientific, literary sources and field surveys, the objects of the studied period are identified, their functional purpose is analyzed and a register of types of buildings depending on the time of construction is compiled. This work can be used in the further study of the architecture of Poltava of the late XIX - early XX centuries, to become a basis for studying the stylistic and compositional features of the architecture of the city of the studied period.

Key words: typology; public and residential buildings; economic and socio-cultural factors; mansions; apartment buildings

REFERENCES

1. Ivashko Yu.V. (2013) *Osnovy styleutvorennia modernu v arkhitekturi Ukrainy (kinets XIX – pochatok XX stolittia): dys. ... doktora arkhitektury: 18.00.01. K., 416. {in Ukrainian}.*

2. Skibitska T.V. (1995) Prybutkovyi budynok yak providnyi arkhitekturnyi typ u zabudovi mist Ukrainy kintsia XIX -pochatku XX st. Teoriia ta istoriia arkhitektury. K.: NDITIAM, 105—117. {in Ukrainian}.
3. Eksareva N.M., Eksarev V. A. (2020) Fenomen arkhytekturnoi blahotvorytelnosti y zarozhdenye zhyliia novoho typu v Odesse, v kontse XIX v. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. K.: KNUBA. №.56. {in Russian}
4. Silnyk O.I. (2008) Rozvytok arkhitektury prybutkovykh budynkiv Lvova 1772-1918 rr.: avtoref. dys... kand. nauk: 18.00.01. Lviv. 20. {in Ukrainian}.
5. Vecherskyi V.V. (2005) Pamiatky arkhitektury ta mistobuduvannia Livoberezhnoi Ukrainy: vyjavlennia, doslidzhennia, foto fiksatsii. K.: Vydavnychi dim A.S.S. 586. {in Ukrainian}.
6. Hladush K.V., Tsyurulnyk Yu.Z. (1995) Poltava. Pamiatnyky evreiskoi kultury: ystoryko-arkhytekturnyi ocherk. Poltava. 88. {in Ukrainian}.
7. Ivashko Yu.V. Nikolaienko VV. (2015) Obiekty modernu Poltavy v arkhitekturnii spadshchyni modernu Ukrainy. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. K.: KNUBA. Vyp. 41. 86 – 90. {in Ukrainian}.
8. Chepelyk V.V. (2000) Ukrainskyi arkhitekturnyi modern. / upor. Z. V. Moiseienko-Chepelyk. K.: KNUBA.378. {in Ukrainian}.
9. Savchenko T.V. (2019) Analiz stanu vyvchennia arkhitektury Poltavy kintsia XIX - pochatku XX stolit v istorychnykh ta naukovykh dzherelakh. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. K.: KNUBA. № 54. 64-79. {in Ukrainian}.
10. Shevchenko L.S. (2010) Obiemno – prostorova orhanizatsiia poltavskykh osobniakiv XIX – na pochatku XX st. Tradytsii ta novatsii u vyshchii arkhitekturno-khudozhnii osviti. Kharkiv. KhSADA. №1. 107 – 110. {in Ukrainian}.
11. Noveselchuk N.Ye. (2013) Do pyttannia proektuvannia budivel finansovykh ustanov v Ukraini na mezhi KhIKh – KhKh stolit. Problemy teorii ta istorii arkhitektury. Odesa: ODABA. № 13. S. 136 – 140. {in Ukrainian}.
12. Iasyevych V.E. (1988) Arkhytektura Ukrayny na rubezhe KhIKh – KhKh vv. K.: Budivelnyk, 184. {in Ukrainian}.
13. Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR : v 26 t. (1967) / holov. redkol.: P.T. Tronko ta in. K.: Holov. red. Ukr. rad. entsyklopedii AN URSS, 1967 - 1974. Poltavska oblast / redkol. toma: Bulanyi I. T. (holova) ta in. 1028 c. {in Ukrainian}.
14. Kariuk M.V., Bieliavska O.U., Dmytrenko A.U., Nehai H.A. (2018) Arkhitektory i misto: monohrafiia / uklad. ta red. Bieliavska O.Iu. Poltava: TOV «Asmi». 187. {in Ukrainian}.
15. Poltavshchyna: entsyklopedychnyi dovidnyk / za red. A.V.Kudrytskoho. K.: UE, 1992. 1022. {in Ukrainian}.